

Соколёнок

2/2022

март – апрель

Къарчыгъа

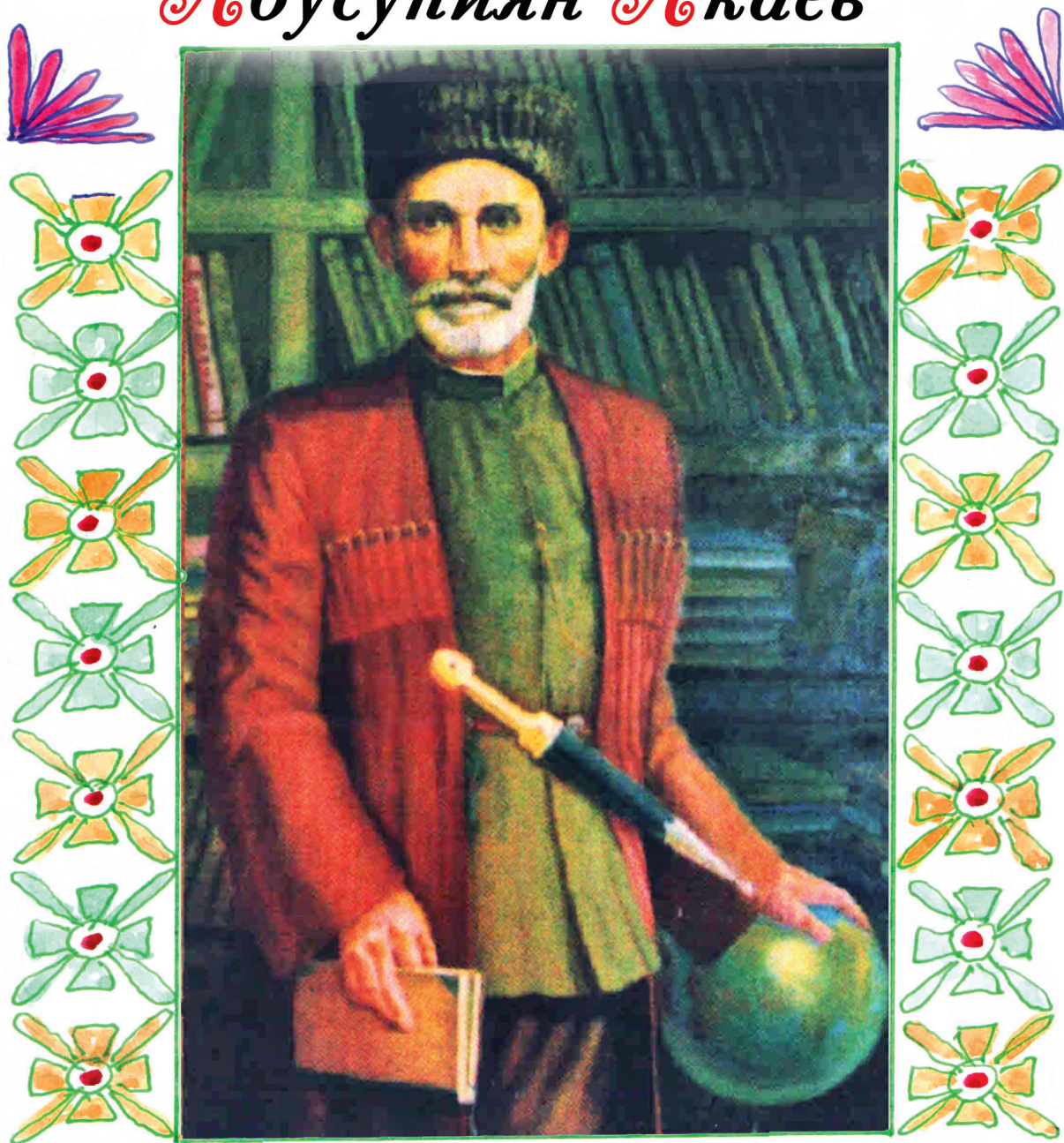
РЕСПУБЛИКАНЫ ЯШЛАР УЧУН ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЖУРНАЛЫ

*Связь
поколений*

150 ЫЫЛЛЫГЪЫНА

Абусупиян Акаев

«Абусупиян бугюн тувмадан гелген итти гъакъылны уьлгюсюдюр. Ол уьч тилде: арапча, фарсча ва тюркче гъакъ герти кюйде язагъан шаир. Ол шарият илмуланы бек теренден билеген, гъалиги девюрдеги гъаллагъа да яхшы тюшюнюп бажарагъан адам».

Сайид Мугъаммад Рашид Риза, Рафикъ-бек ал-Азм – белгили арап алимлер ва жамият чалышывчулары, 1907 йыл.

Абусулиян Акаевны
150 йыллыгымы

АБУСУЛИЯНЫ
ШИЪРУСУНДАН
БИР ГЕСЕК

«Ал-Гъайъатул исламны»

Алып охуп къарагъыз,
Дюнья бары адашгъан,
Биз де адашып барабыз.
Ол китапны ичинде
Гёерсен суратларын –
Ерни, кёкню, женнетни.
Къыяматгюнню барын.
Белгили ачыкъ кюйде
Суратлары алынгъан,
Халкълар адашмасын деп
Булар мунда салынгъан.
Кёк де, ер де къалмагъан,
Язылмагъан бир сёз де,
Дюньяны гётереген
Балыкъ, денгиз, оьгюз де,
Мизантерезе, Сират.
«Лавгъул магъфуз, къалам да.
Дюньяны айлангъан Къап тав,
Бары яралгъан Алам да.
Алай-алай кёп гючлю,
Китапларыбыз да бар.
Гъар къыйынны тынч этме,
«Дуа мажъмуъ», «Къадагълар»...

Гъасан Оразаев

Ярыкълъны ягъллы есси

Ярыкъландырывчу, язывчу, таржумачы, ругъани, китап, газет, журнал чыгъарывчу, къайсын бирин айтайыкъ, барысыны да бир уллу ва теренден гелеген баянлыгъы булангъы маънасы – ярыкъландырывчу. Шо къайратлы ва оьзден борчну еси – Абусупиян Акаев. Абусупиян, уьч-дёрт уьюн китапханагъа айландырып, оьзюню ярыгъына оьзю къуванып, оьзю батылып тургъан буса, биз, къумукълар, сонг да Дагъыстанны оьзге миллетлери де кёп-кёп англавлагъа, кёп-кёп къаравлагъа ес болмажакъ эдик, тас этгенибиз артса тьогюл...

Абусупиян оьзю охугъанны, оьзю англагъанны, билгенни оьзгелеге де етишдирме, халкъ арада яйма, юреклерине сингдирме, башын ойлашдырма, гъакъылын оьсдюрге къасткъылгъан, чалышгъан адам. Оьзге тиллерде язылгъан асарланы да оьз миллети де англасын, билсин учун таржума этген, гъатта янгыз къумукъ тилде китап, газет чыгъарып къоймагъан, оьзге тиллерде де чыгъаргъан. Бу чу уллу загъмат, уллу иш. Айланангда арив къылыкъллы, адилли тарбиялы адамла-

ны гёрмек, олар булан сорапмакъ – бир уллу насипге ес болмакъ учун гъар ким оьзюнден башлама герек, оьзгелеге де дарс болсун, уьлгю болсун – бу бир негет, амма шо дарсны, шо уьлгюню оьзгелеге де сингдирмек учун, оьз ярыгъынгъны аямай, арымай-талмай намус, борч салып оьз-оьзюнге ишлеме, чалышма герексен, халкъ учун, миллетинг учун. О буса уллу къайратлыкълны, къайпанмас ягъны талап эте. Абусупиян – мени учун яшавумда шолай бийик, килливию кёкге тиеген тав, сукъландырагъан хазна, ругъландырагъан рагъмулу, чомарт ярыкъ.

Абусупиянны оьз ярыгъы онча да нюрлю, онча да зор уллу, онча да шавлалы болгъан чы – ол бугюн де бизин юреклерибизде, бизин гъакъылларда, шулай ойланы тувдура, ярата. Оьзюню ярыгъы ёкъ адам оьзгелеге шавласын нечик яйсын, нечик ярыкъ берсин.. Абусупиян – ярыкълны ягъллы еси – бирдагъы да бизин эсибизге шону сала. Ол бугюн де бизге шавлаларын себе, исив бере, ругъ бере.

Шейит-Ханум Алишева.

Оьртеп

(Поэма)

Бадрутдин Магьаммапов

Бетавулдан кьарасанг,
Къанат тюбюнден кьышны,
Гьар кьалкьысы – бир китап
Къар басгъан Къазанышны.

Гюнеш кьарын кьызартып,
Къувлутагъан бу эртен
Жанланып гез алдыма
Гелип кьалды бир оьртеп.

Къызыл от, кьара тютюн
Тартылгъан варакъ болуп...
Ата юртум яллаймы,
От тюшген аракъ болуп?

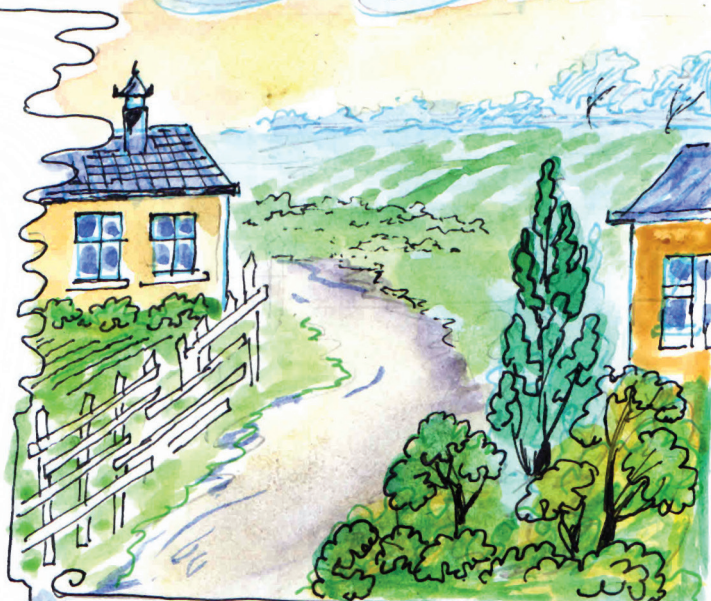
Недир бу суратлангъан
Къамашгъан гезлеримде?
Бруно яллайгъан отму
Гьакъылын ютгъан Римде?

Аллагъдан артыкъ гёрюп,
Адамгъа сужда кьылгъан.
Насимини нюрюмю
Савлайын сыдырылгъан?

Ёкъ, тюгюл. Янгылышман.
Рим тюгюл бу – Къазаныш.
Тили де ана тилим,
«Ханкёпюрю» де таныш.

Дюньягъа от тюшгендей
Ярыкъ этип дёрт янны,
Китапханасы яллай
Шайых Абусупиянны!

Ташлана терезелерден,
Тахчалардан ташлана...
Гьар китап тюшген сайын,
От бирден-бир хошлана.

Отну не гюнагъы бар?
Гюнагъ есси – от салгъан.
Манг болуп токътагъан халкъ,
Оьртепни арагъа алгъан.

Муна кьызыл арсландай
Ютду ону ялыны
Девюрлер тавшалтмагъан
Шота Руставелини.

Ташланы чартлатагъан
От тавушгъа уянып,
Аль-Фараби де яллай,
Низамиге таянып.

«Дагьир-Зугъра» да ирий,
Ярадагъы туз йимик.
Гьашыкълыкъны отунда
Яллагъаны аз йимик.

Кюлеп, не йылап болмай
Бу вагъши «масхарагъа»,
Пушкинни игитлери
Алгъан отну арагъа.

Яллай Къылыкъ китаплар,
«Жагъграфия» да яллай...
Къоргъашын гъарплар отда
Къувуртмачдай чартыллай.

Бир отда раслашгъанлар
Тюзсюзлюк де, тюзлюк де.
Басмагъа гъазирленген
Етти тилли Сёзлюк де.

Къазакъны хаты яллай
Балавузгъа чырмалгъан.
Бёлюнген алгъыш йимик,
Халкъгъа етишмей къалгъан...

Не яллай – къулагъы ёкъ,
Ялындан алып ильгъам,
Отну наптаякъ булан
Хотгъап юрью бир авам.

Хотгъа, гъей языкъ адам,
Арив ялласын, хотгъа!
Учуз язывлар буса
Ташланмас эди отгъа.

Бу гъюнерингни бир гъюн
Бизге етежек зарпы.
Гъёкюнч болуп етежек
Гъар учгъуну, гъар гъарпы...

Менмен дейген уланлар
Бугъар ягъадан багъа.
Сонг юз йыллар, минг йыллар
Тюшмек учун товбагъа.

Яркъыч алып, ял болуп
Тура бусанг ярадан,
Миллет аздыргъан бирев
Чыкъмай къалмай арадан.

Обзюн де халкъгъа чыгъара,
Абурлай, сыйлай, макътай...
Ахыр Къылыкъ китабын
Отгъа ташлатып токътай.

Маркача гёз къарахалкъ
Къарамай танг артына:

Башын ашайгъанланы
Алып юрью сыртына...

Отгъа нап бюркюп тербей
Къалп девюрню къуллары...
Туснакъ уйге етише
Оьртенни учгъунлары.

Къайтгъан чыракъдай пашман
Агълюсюню гёзлери.
От ютагъанда йимик,
Авур чыкъды сёзлери:

– Къапулардан къарады,
Тешиклерден тикленди...
Дорбалагъа тёшелди,
Арбалагъа юкленди.

Оьрден-къырдан талатды,
Оьртенлерде яллатды...
Тахча-тахчаны бутап,
Бирин-бирине матап,
Он сегиз арба толгъан
Алтын языв, нюр китап...

Яллатып болмагъанын
Алып гетдилер юклеп...
Бирев сама чыкъмады
Отну сёндюрейим деп...

Гюйдю Шаир, чиркиди:
«Гъай айып, гъай, гъай айып...»
Отгъа тюшеген йимик,
Йыгъылды эсен тайып.

Къазакъны ярты янгъан
Китабына юз буруп,
Эсин табып, ахырда
Айтды тутула туруп:
– Хуртдан яралгъан инсан
Сююп обзюн алдатма,
Отдан яралгъан ругъун
Кёп къаст къылгъан яллатма.

Языв къылычдан итти,
Олай обтмей базалай...

Яллап барагъанда да
Йыр адамны тазалай!

Ким буса да чыдамай
Китапчаны нюрюне...
Къар басгъан дюнъя магъа
Къагъыз болуп гёрюне.

Жанынгны авуртдуруп,
Ачытдырмай этингни,
Ким язар, нечик язар
Дюнъям, сени бетингни?!

Есирни бу сёзлери
Чыкъма ёл ёкъгъа тёрге,
Къоргъашын гъарплар болуп
Тёгюлюп гетди ерге.

Тек етишмей къаламы
Наслулагъа хабары,
Ана топуракъ болгъан сонг
Туснакъ уйню жабары!

Етишген, тек бу хабар
Не аламат ёл этген!
Гъёкюнч болуп, ой болуп,
От-ялын болуп етген.

Яллагъан отну кюлюн
Къайтармаса да еллер,
Юрекдеги эс дёнмей,
Яшай язывлар, тиллер...

Тек эркеклиги ёкълар
Баздырмагъа, базмагъа
Хазнаны есилерин
Къошмагъан «Йыр хазнагъа».

Гюнеш къарын къызартып,
Къувлутагъан бу эртен
Жанларын, гёз алдыма
Гелип къалды бир оьртен.

Дюнъяны къуршап алгъан,
Яхшы къарасанг энни,
Юрекни нюрю булан
От-ярыгъы оьртенни!

Гечден тилеймен, Шаир,
Бола бусанг, геч менден:
Бир китабынгны сама
Къутгъармадым оьртенден.

Оьртен ягъым уятып,
Ачгъанлы эки гёзюм,
Китапларынг ялламай,
Оьзюм яллайман, оьзюм!

Мени адамлыгъымда
Тюгюл къартлыкъдан, тотдан,
Атгъа басгъан мюгьюрдей
Белги къалгъан шо отдан...

Бюс-бютюн авлакъ яллап,
Урлукъ къалгъандай харшда,
Ярыкъ умутунг къалгъан
Бизин тавхана-башда.

Шамчыракъ болуп къалгъан,
Тюзелсин деп ёлубуз.
Къамашмайгъан гёз булан
Гёрсюн деп онг-солубуз...

Гюнеш салкъын дюнъяны
Насиби болуп яна.
Савлайын сыдырылгъан
Насими болуп яна.

Гюн суратгъа айланып,
Бир кюлей, бир кюстюне,
Абусупиянны ругъу
Чыкъгъан юртну уьстюне.

«Таш-Баш» гъайран къызаргъан,
Оьрюнден-энишинден...
Илыгъып къызаргъандай
Адамланы ишинден...

Бетавулдан къарасанг,
Къанат тюбюнден къышны,
Гъар къалкъысы – бир китап
Къар басгъан Къазанышны.

Январь, 1983 й.

Жон сыйдон тоймас!

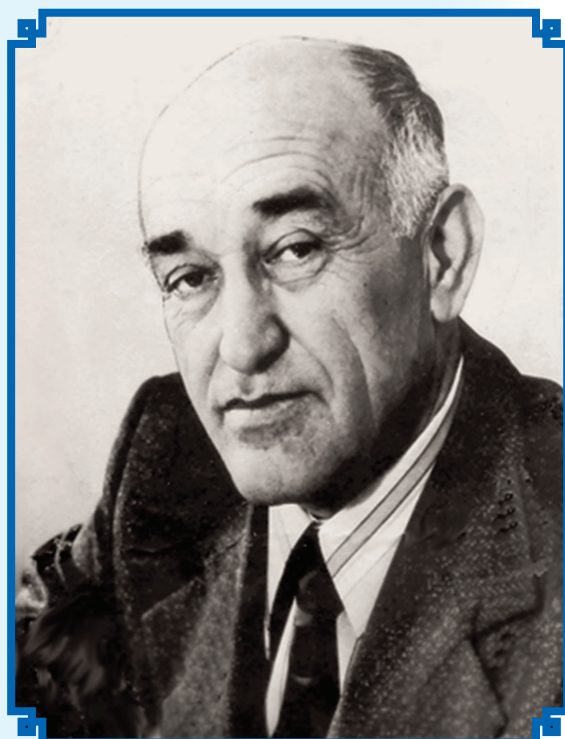
Дагъыстанны халкъ язывчусу Магъаммат-Солтан Ягъияевни 100 – йыллыгына!

Магъаммат-Солтан Ягъияев – 1922-ичи йылда Къарабудагъгентни Къакъашура юртунда тувгъан.

Магъаммат-Солтанны обмюрбаянлыгы обтесиз маъналы ва бай. Ону гъакъында да озю язгъан романлардан да уллу роман язып болар эди, амма биз бизин гиччирек журналыбызда ону яшлар учун язгъан асарлары гъакъында айтма сюебиз.

Магъаммат-Солтан Ягъияевни яшлар учун яратылгъан асарлары Дагъыстандан чыгъып тышгъа да яйылгъан – нечесе озге тиллеге де гечюрюлген. «Яшыртгъын сыры булангъы къап», «Тавлардан гелген къонакълар», «Хошгелдинг атам», «Биз Агъмат булан» деген китаплары да орус тилине таржума этилип Москвада чыккъан.

Магъаммат-Солтан – къужурлу хабарланы, повестлени, романланы, иришхатлы ва ойлу-дертли асарланы, театрларда ойнап гёрсетилген пьесаланы да автору. «Салават», «Чакъырылмагъан къонакълар», Инг де уллу ва обтесиз маъналы романы «Уъч гюнеш» бир-нече керен басмаханаларда къумукъча ва орус тилде сонг да озге тиллеге де таржума этилинип чыккъды. Яшлар учун

да, уллулар учун да Магъаммат-Солтан бир кюйде инсанлыкъны барлыгъын, ону къастларын, ону яшавун суратлап ва якълап яза эди.

Озокъда, сиз варислерисиз – охугъуз, уйренигиз, къуваныгъыз!

Шейит-Ханум Алишева

М.С. Ягъияев

АБАЙЫМА САВГЪАТ

Хабар

Бир керен мен юртгъа бардым. Онда бизин кѣп къардашларыбыз тура. Олар гъар заман мен къачан гелер экен деп къаравуллай. Олар гъар заман мамама: «Неге йибермейсен Гъажини бизге?» – деп уруша бола.

Бу гезик шолай болду. Биринчи гюн Осман булан абайлагъа бардым. Уллу анама мен «Абайым» – деймен. Осман буса маманны уланкъардашыны яшы, дѣртюнчю класны битдирген. Тамаша яш. Къуру уьчге охуй. Кѣп ойнама, кѣлде киринме, яшлар булан ябушма сюе... Тек оъзю яхшы яш.

Осман да, мен де абайымланы догъасына гиргенде, ол жабарда олтуруп, тигив иш этип тура эди. Абайым башлап бизин гѣрмеди. Биз бир янда токътап къарадыкъ. Ол инеге йипни саплама сюе, болмай. Бир къолуна инени, биревюсюне йипни тутуп, аста бир-бирине ювукъ эте. Йип тюз болмай, бир яндан гете. Къолу инеге тийгенде, гирмегенни билип, дагъы да янгыдан башлай. Дагъы да бир яндан гете. Ол къайнашма башлай. Ичинден бир затлар айта. Сонг Османгъа бурулуп:

– Гел гъали, балам, шуну саплап бер. Гѣрмей чи гѣзлерим, – деди.

Осман шоссагъат саплап берди.

– О ѣлдашынг кимдир? – деп сорады Абайым мени гѣрсетип.

– Бу чу Гъажи! Бизин Гъажи! Шагъардан гелген! – деп, Осман къычырып йиберди.

– Гертилей? Неге иннемей турасан дагъы айтмай? Аллагъисен, балам, сен мисен? Танымадым. Къарт болгъанман.

Гѣрмей, балам, гѣзлерим! Къачан гелдинг? Гел гъали яныма, – деп, Абайым сююнуп йиберди.

Мен уяла эдим, неге туюл де, мунда кѣп аз гелемен...

– Гел бери, гѣрейим. Уялма, балам. Неге олай уяласан? – деп, ол дагъы-да магъа къолларын узатды. Осман да мени теберди огъар багъып.

Мен ону янына бардым. Абайым мени къысып къучакълады, мангалайымдан оьпдю, башымны сыйпады.

– Абайым, сен чи яхшы гѣрмейсен? Неге гѣзелдириклер салмайсан? – деп сорадым.

– Олай деген не затдыр, балам? – деп сорады абайым.

– Гёзлерине салагъан зат яхшы гөрмек учун, сен бир де гөрмеген бусан дагъы?

– Гөрме чи гөргенмен. Салмагъанман. Не этсин мени къарт болгъан гёзлериме олай затлар?

– Гөреген эте, абайым. Гертилей эте. Бир де гөрмейгенлени де гөреген эте. Бары затны яхшы гөрежексен. Муна къарарсан, – деп мен де къыстадым.

– Абайым, дагъы гелегенде мен сагъа гёзелдириклер гелтирежекмен, – дедим. – Сен яхшы гөрежексен. Муна къарарсан!

Абайым инанмай, къолун силлеп къойду.

– Балам, сен гетме. Буссагъат шу ямавну салып битейим. Мен сизге къабакъдан чудулар этермен, – деди ол. – Бир гамиш къабагъым бар сени учун сакълагъан къышдан берли. Озью де бал къабакъ...

– Яхшы, – деп, рази болдум, гетме алгъасасам да абайымны хатирин де къалдырма болмадым.

Чуду гертилей де бек татли эди. Олай чудуну мен бир де ашамагъанман.

Мен, юртда бир жума туруп, шагъаргъа къайтдым. Мамам тез къайтарсан деген эди. Мен бары затны мамага да, папагъа да айтдым.

– Сен герти айтасан. Абайгъа гёзелдириклер тарыкъ. Тек сен билмейсен чи къайсылары тарыкъны, – деди папам.

– Инени саплап болагъаны тарыкъ, – дедим.

– Ону гёзлери ювукъну гөрмейген болажакъ. Огъар плюс деп айта, – деди папам.

– Алайыкъ да плюсларын...

– Оланы да номерлери бола чы. Мен плюс экилерин саламан... Огъар къайсы тарыкъ экенни нечик билейик?

– Къайсы номери буса да ярамаймы?

– Озокъда, ярамай.

– Нечик билейик дагъы?

– Докътургъа гөрсетме герек абайны гёзлерин, – деди папам.

– Папа, абайымны мунда гелтирейик докътургъа? – дедим мен. – Абайым языкъ. Сокъур бола тура совсем...

– Ону докътургъа нечик элтесен? Суймей чи бармагъа, – деди папам. – Бир

керен авругъанда элтме суйген эдим. Не гереклер этдик. Рази болмады.

– Олай буса, папа, гел булай этейик, – дедим.

– Нечик?

– Бизин хоншу къатын, Патимат бар чы. О да шолай къарт къатын. О да абай йимик ювукъдан гөрмей. Гёздириклер сала. Мен барып сорайым, о нечиклерин салагъанны билейим. Шолайын биз де аларбыз...

– Яхшы, барып сора, – деди папам, – Къарайман, сен кеп сюесен абайны.

– Озокъда, сюемен... Языкъ чы ол.

Мен шолай этдим. Патимат бажив плюс беш тайпасын сала экен. Ол магъа эсги рецептин берди. Мен де, шону булан барып, аптектен гёзелдириклер алдым. Къышгъы каникуллар болгъанда, мама мени юртгъа алып барды.

Абайым, не суймей эди. Нечик буса да мамам гёзелдириклени ону бурнуна илди.

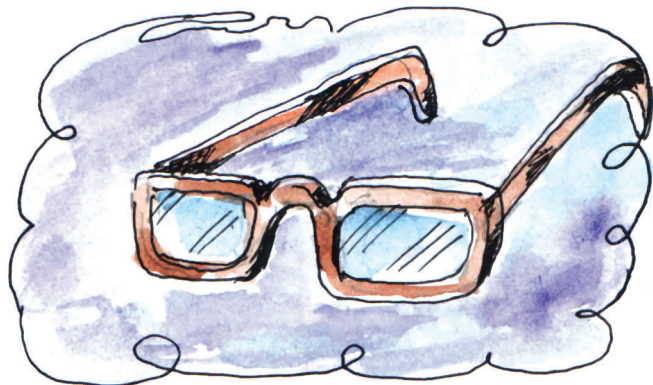
– Гъы, энни къара гъали инени алып, – дедим мен.

Озьюмню буса юрегим алгъасай. Яраймы огъар гёзелдириклер, ярамаймы, билме сюемен.

Абайым бираз тигилип тургъан сонг:

– Гөремен! Барыгъызны да яхшы гөремен! Инени тешигин де гөремен! – деп къычырып йиберди. – Гъуя, дюнъяда не де бола экен! Мен чи инанмай эдим, Аллагъ сагъа рази болсун, балам!

Абай сююнуп не этегенни билмей эди. Бир сала гёзелдириклени, бир де алып, шишаларына тийип къарай... Мени къучакълай, оьбе. Мамамны да къучакълады... Биз де огъар къарап, сююндюк.

Тегюртюн
Атаева

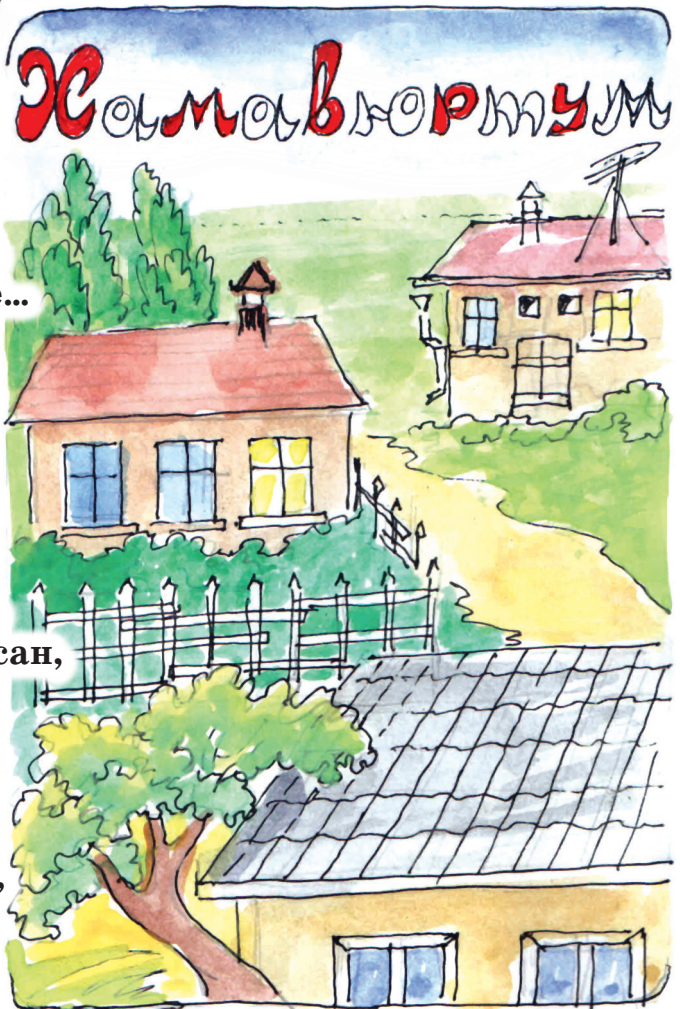
АТА ЮРТДА ЮРЕК БОЛА ТАВ ЧАКЪЫ

Ат ойнагъан тогъайлары юртумну
Ала хара яйгъан йимик уьстюне.
Яхсайсувну ягъасында чонкъайып,
Яшлыгъымны гёленткиси кюстюне...

Хамавюртну орамлары, ёллары
Эркетип, яшлыгъым да кюр эди.
Ата юртну янгуру да, къары да
Магъа кёкден себелейген нюр эди.

Атам-анам узакъ ёлгъа гетген сонг,
Хамавюртум, къучагъынга алгъансан,
Ата болуп кёклеге де чюйгенсен,
Ана болуп тёрлеге де салгъансан.

Ата юртум – аманаты атамны,
Ата юртум – гьалаллыгъы анамны,
Ахырда да Хамавюртда салынар
Кюрчюлери ахырынчы уямны.

АТА ЮРТУМ

Ата юртум, ата уьум ва атам –
Обктемлигим, аривлюгюм, суюнчюм.
Ата юртум, ата уьум ва атам –
Гьалаллыгьым, гьайбатлыгьым ва гючюм.

Ата юртда юрек бола тав чакьы,
Аслам пайым кьысматымдан берилген.
Ата юртда азиз атам сав чакьы
Ата уьиню кьапулары герилген.

Дюньяда инг уллу хазнадай болуп,
Ата юртунг обмюрюнде кьаладыр.
Атадан сонг ата уью ёкь кьыз да,
Уясын сув алгьан кьушдай боладыр.

АНА

Гьар гюн гелип болмасам да янынга,
Бир мюгьлет де эсимден чи таймайсан.
Кьынгыры кёп ёлларында яшавну
Сюрюнсем де, йыгьылмагьа кьоймайсан.

Бала чагьым обтюп, ана болсам да,
Билгей эдинг магьа нечик герегинг.
Англагьанман, мен бармагьым кьанатсам,
Анам, сени кьанайгьанын юрегинг.

Азиз анам, аврувунгну алайым,
Сен сав чакьы очакьда от янадыр.
Бала гёнгю гьаваларда буса да,
Балаланы насиби чи анадыр.

ЧАЙКЪАЛАГЪАН СЮТ ТИШ

Ризван – мени иним. Бу йыл гюз-де огъар алты йыл битежек. Ону сют тиши чайкъалып турагъаны нече гюн де бола. Тек ол шону озю юлкъуп да алмай, магъа да къоймай. Бугюн уйге гиргенде, инимни йылай туруп гёрюп:

– Неге йылайсан гъали? Битдирип къой йылавунгну! Йылап турмагъа гиччи яшмысан? Тишинг чайкъалса да, авруп турмай чы! Гел, юлкъуп алып тайдырайым, – деп уялтмакъ учун айтылгъан сёзлерим де огъар бир де таъ-сир этмеди.

– Къой, яшлар магъа тишлери тё-гюлген къарт атайгъа ошайсан деп айт-тып кюлежек. Нете, мен орамгъа да чыкъмай, мактапгъа да бармай тур-магъа тарыкъманмы?! Сют тишимни юлкъуп алсанг, шону ерине тишлер къынгыр болуп экиси бирче чыгъа-жакъ, – деп, анабыз озюне тюнегюн тюкенден сатып алгъан янгы аякъгий-имлерини «гъаж-гъуж» этегенин эшит-дирип, ари-бери юрюп йиберди.

– Къоркъачны бири къоркъач! Сагъа шону ким айтды? – деп мен огъар сорагъанда:

– За... за... за... За-пир айтды, – деди гъарангъа гёзьяшын ютуп ол.

– Запирни шо гъакъда не англай-гъаны бар?! Юлкъуп алайым, – дедим мен огъар бирдагъы да. – Мактапгъа юрюмеге башлагъанчагъа сют тиш-леримни ерине янгылары чыгып би-тежек деп мени де эсиме гелмей эди. Гёресен чи, барысы да чыкъгъан, – деп

иржайып, иниме тишлеримни де гёрсетдим. Шолай чайкъалагъан тишин юлкъуп алмагъа ону рази этип болмай инжинип турагъанда:

– Расул, уйдегилени ахтарып къычырагъанымны да биригизде эшитмейсиз. Бир уллу къыйын гелгенде йимик кимдир бу бозлайгъан? Озьюню йылайгъан авазын къыргъа эшитдиртип турагъан мен билсем чи Ризван болмагъа кюй ёкъ! – дей туруп, къурдашым Осман уйге гирип гелгенде, иним бирден-бир бек оькюрюп йылап йиберди.

– Озьюнг гёрюп турасан чы! Чайкъалагъан сют тишин юлкъуп алмагъа ону рази этип болмай тураман. Нечик де айтып къарайман, пайда ёкъ. Сабурлугъум да тазза битип тура, – деп огъар англатаман. – Озьюню тенглиси – хоншу яш Запир айтагъангъа инанып, магъа къулакъ асмагъа да суймей, – деп, ону булан кьол алып саламлашгъан сонг, мен диванда олтурдум. Ризван буса йылайгъанда гёзьяшлары агъызып сыкъма-сув болуп турагъан ёлакъ яякъларын кьоллары булан сибире туруп:

– Кёп яхшы этемен. Тишлеринг къынгыр болуп оьсюп къалса, сен де суймежек эдинг, – деп, уйню къапортасында барып токътады.

Мен чи шо гюн Осман бизге гелгенге сююндюм. Неге тьогюл, ол башы бек ишлейген яш экенин мен алдан берли де билемен. Инимни чайкъалагъан сют тишин нечик чыгъарып алмагъа болагъанны ойлашып, баш чыгъармагъа да ону гъакъылы етишди.

– Докторгъа барсанг, тишингни авур темир келпете булан тартып алажакъ. Бизге юлкъмагъа кьойсанг, чыгъарып алгъаныбызны да билмей къалажакъсан. Тишингни сен гъали юлкъуп тайдырмагъа кьоймасанг, шону тьобюнден теберип чыгъажагъы, гертиден де, къынгыр болажакъ, – деп, сютей гъабижай бюртюклер йимик бир тенг болуп

оьсген оьзюню тишлерин гёрсетип иржайды. Инингни алдатмагъа бир гьилла ойлашып тураман деген маънада магъа ол гёз къысып да бакъды. – Тишлеринг къынгыр болажагъы гъакъда ойлашып турма. Сют тишлерингни ерине янгылары чыгъып къалгъанын эс этмей де къалажакъсан, йылама. Къайда, гёрсетгъали чайкъалагъан тишингни, – деп, ол Ризванны ювугъуна барып, тувра гёзлерине тикленип токътады.

– Кьолларыгъызыны тишиме тийдирмежекге сёз берсегиз сизге шону гёрсетежекмен. Дагъы ёгъесе, авзумну ачып авара да болмажакъман.

– Инандырабыз сени, бармагъыбызны да тийдирмежекбиз, гёрмеге кьой, – деп экибизде бирче кьолларыбызны артгъа, аркъабызгъа багъып яшыргъанда, Ризван авузун да ачып, тилин ойнатып, тьопдеги тишин чайкъап гёрсетди.

– Гертилей де, тишингни юлкъуп алмаса бажарылмажакъ, – дедим мен.

– Гече юхлайгъанда шону сен ютуп кьойсанг, къурсагъынгда тишлер оьсме башлажакъ. Ярайгъан затмы?! – деп инимни Осман да кьоркьутду. – Чар йипни бир башын чайкъалагъан не де авруйгъан тишге, бир башын да эшикни кьулагъына байлап шону юлкъмагъа бажарыла. Мен шо гъакъда атам айтып билемен. Олар яш заманынында тап шолай эте болгъан, – деп де кьошду ол.

Мен анамны бокъча кьутугъундан акъ тьюсю чар йип токъмакъдан узун бир гесегин юлкъуп алып гелгинчеге, Ризван кьоркьуп, бирдагъы да сыгъып алды. Осман шо йипни бир башын уйге гиреген эшикни кьулагъына байлап, Ризвангъа:

– Сен къурсагъынгда тишлер оьсюп къалгъанын сюесендир деп эсиме гелмей, – дегенде, ол авзун ачып, башын оьрге гётерип, гёзлерин лип этмей пурхагъа къаратып токътады. – Сени чайкъалагъан тишинге гъали чар йипни чырмажакъман, – деп билдирди сонг

Осман. – Вёре, бармакъларымны хабып къоясан, – дей туруп, ол Ризванны чайкъалагъан тишине айландырып чар йипни байлап битген сонг, магъа багъып бурулуп:

– Расул, эшикни бирден ачып йиберсен! – деп буюрду.

Мен де ол айтгъанны этемен деп, чалт айланып йибергенде, эшикни ачмагъа урунгъанчагъа да Ризван:

– А-а-а-агъ! – деп кычырып йиберди. Мен теберип эшикни ачгъанда буса:

– Ой-м-кхм! – деп айтып, ачылагъан эшикни арты булан алгъа багъып бир нече абат алса тюзюл, ол дагъы авазын

да чыгъармады. Эки де къолу булан тутуп токътагъан озъюню тиши илинген чар йипге Ризван бир мюгълет тикленип токътады. «Хасболат агъай болгъунча яшайым, Хасболат агъайны пилавун ашайым», – деп айтып, тишингни хоншуланы кълкъысына багъып ташла, – дегенибизни де эшитмей де кълды. Неге тюзюл, ол кърдашлары озъюне тишлери тюзюлген кърт атайгъа ошайсан деп айтмагъа болажагъы гъакъда эсине де алмайлы бирден: «Гър-ра!» – деп кычыра туруп, уйден чыгъып, орамда ойнап турагъан яшлагъа кълшулду.

Әрус адабиятында бизин замандашларыбыз

Марина Агъматова-Колубакина

АНАЛАНЫ ГҮНҮНЕ

Ананы гүню геле –
Уйде кўутлавлар бизде.
Нечесе тюрлю тиллер
Бар тавларда ва тюзде.

Ана! Баба! Ва Нана!
Деде! Диде! Ва Аба!
Нину! Эне! Ва мама!
Гьариси кьувлуй, яна.

Дагьыстанны яшлары –
Тавлары булан тюзню,
Кьутлажакъ излеп сизге
Инг де аявлу сёзню!

Гьакъ сюювге тарыкьмы
Таржума да абурлу,
Ана! – сёнмес ярыкьдыр! –
Кьайгьысыз ва аврувсуз.

Сююндюрсюн оьрлюклер,
Гьюнерлер биз етежек,
Олар – яшав бергенлер
Шат, сююнчлю этежек!

ИТБУРУН

Оьтегенлер гёрелер
Бавда уьлкю безенген,
Ал кьызыл емишлери
Бутакьларын гезейген.

Савулуп геле емиш,
Уьлкю де иелердей.
Тек юлкьуп жьйма кюй ёкь –
Чанчыла инелердей!..

Не бережек түш ашгъа?

Тепси толгъан чудуну
Агъмат эртен ашады
– Айт, Меседу къызашым,
Тюш аш къачан болажакъ? –
Деп, сорама башлады.

Компот ичди бир нече,
Ашады къоймакъ ва каш.
Гене сорай Меседге –
Къачан болажакъ түш аш?

Бадиржан икра булан
Етти котлет де гетди.
Дагъы да къызардашгъа
Илинди, сорав этди –
Не бережек түш ашгъа?

Банан арчыды, ютду,
Арты булан гъармутну.
Агъ! – сес чалынды –
Тюш ашгъа не салыныр?

Гъалива булан кампет
Чаба, ёрта тамакъгъа,

Гъалсыз, гъаран шыбышлай,
Тюшген йимик батмакъгъа,
Сорав гиччи къызашгъа –
Не бережек түш ашгъа?..

Гъарсинчекде

Гъаран – гъаран илиндим,
Мен гъарсинчекге миндим!
Амалыма гъакъ сёзюм –
Гъарсиллежекмен озъюм...
Бил! Кёмекчи герекмей!
Янгыз озъюм кютермен –
Бар затны мен этермен!
Жыйып бары гючюмню
Кёкге учуп етермен!

Къар учгъун...

Къар учгъунну Маринка
Къагъып къолуна тутду.
Уйге элтип гёрсетме
Бар эди чи умуту!

Кёкден нюрдей тююрлер
Аягъа сыйды, толду,
Тек къар учгъунлар ирип
Болмагъандай ёкъ болду.

– Сен къайдасан къар учгъун? –
Гъалек Маринка, сорай,
– Неге тас болуп къалдың?
Къайдасан? – излеп къарай.

Исси аяда тамчы
Къувлуп йыртыллап башлай,
Гёзден сыргъалап тюшген
Гёзьяшдай...

Мияма

Гюнешни учгъунундан
Мия геле алгъасап.
Мени торун къызыма
Сырлы сандыгъын ясап.

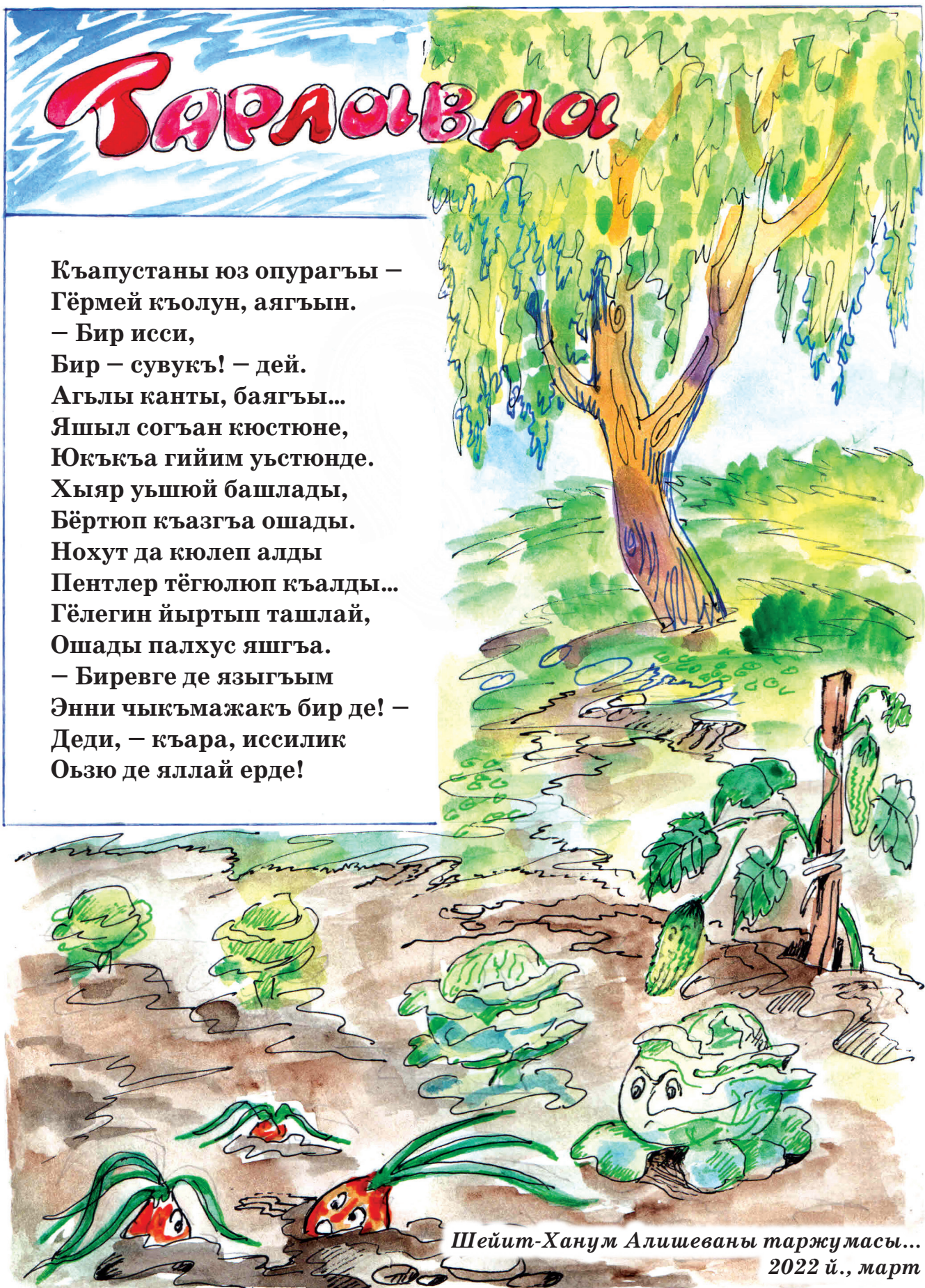
Сандыкъда огъар савгъат –
Ренкли, оювлу хали.
Шавлалы юн йиплерден
Соқъгъан, сююне гъали.

Огъар минсе учажакъ,
Сюйген ерге элтежек!
Ёммакъны арты битмей
Умутлагъа етежек!

Тарловдос

Къапустаны юз опурагъы –
Гёрмей къолун, аягъын.
– Бир исси,
Бир – сувукъ! – дей.
Агълы канты, баягъы...
Яшыл согъан кюстюне,
Юкъкъа гийим уьстюнде.
Хыяр уьшой башлады,
Бёртюп къазгъа ошады.
Нохут да кюлеп алды
Пентлер тегюлюп къалды...
Гелегин йыртып ташлай,
Ошады палхус яшгъа.
– Биревге де языгъым
Энни чыкъмажакъ бир де! –
Деди, – къара, иссилик
Обзю де яллай ерде!

Шейит-Ханум Алишеваны таржумасы...
2022 й., март

Ўыр хазнабыздан МАЙ ГЕЛЕ

В. Шауловну макъамы

Шейит-Ханум Алишеваны,
Марина Агъматованы сёзлери.

Allegro non troppo

Ф-но *mf*

Хор: *f*

1. Къа - нат - ла - ры - на
1. Чу - до - твор - ный

къон - ду - руп къуш - лар бу - лан гюл - ле - ни, май ге - ле, къу -
ме - сяц май, дверь по - ши - ре о - тво - рьяй! Зим - ний хо - лод

ва ту - руп, къыш - гы су - вукъ ел - ле - ни. Май ге - ле къу -
про - го - ни, дет - кам сол - ныш - ко вер - ни. Зим - ний хо - лод

ва ту-руп, кьыш - Гьы су - вукъ ел - ле - ни.
 про - го - ни, дет - кам сол - ныш - ко вер - ни.

Те - рек - ле - ни у -
 Чу - до - твор - ный ме - сяц

я - та май, Гюн уч - гьу - нун
 май, ме - сяц май, На - ши го - ры на - ря -

Те - рек - ле - ни у - я - та май,
 Чу - до - твор - ный ме - сяц май,

тий - ди - рип, Ю - зюн а - ча,
 жай, на - ря - жай: На де - ревь - ях

Гюн уч - гьу - нун тий - ди - рип: А...
 На - ши го - ры на - ря - жай: А....

Бю - рюи чер - тип, гюл - ден о - пу - ракъ гий - ди - рип, ю - зюн а - ча,
Поч - кам - доч - кам сшей ко - сын - ки из лис - точ - ков, на де - ревь - ях

бю - рюн чер - тип гюл - ден о - пу - ракъ гий - ди - рип. сикъ - ру - лу ай -
поч - кам - доч - кам сшей ко - сын - ки из лис - точ - ков, ле - то крас - но -

гё - зел май! А...
е вер - нешь. А...

2. Гъар къанатыны тьюнден
Къушлар чыгъара башлай,
Гелтирген исси гюнлерин
Азиз элге багъышлай – 2 р.

Чавушу о яхшылыкъны,
Юзюнде сююнч ойнай,
Яшлагъа арив савгъат
Сигъругу ай-гёзел май!

2. Чудотворный месяц-май,
Птиц на волю выпускай,
Чтобы хором распедали,
Край родимый прославляй.

Чудотворный месяц май,
Ты – волшебник, так и знай:
Только палочкой взмахнешь,
Лето красное вернешь.

Бурлият Ибрагимованы – 90 йыллыгы!

*Бизге суюмлю де, суюнчлю де болган
Ибрагимова Бурлият Акашмовнаны 90 йыллыгы!*

Бирлиятны бардыр озь табиаты.
Бюлбюлню де бар озюню хас аты.
Бурлиятдыр барлайган ят-ювукъну,
Аллагъ берген суюнчюдюр къумукъну!

Бурлиятны тенглешдирме тенги ёкъ!
Авлап алган аламны анг-сеси бар,
Тарихлени тархлары язган, ойган
Унутулмас озь халкъыны эси бар!..

Шейит-Ханум

Ана тилин халкыра гюню

АНА ТИЛИМ - АЛТЫН ХАЗНАМ! АЛМАС ТАХЫМ!

Йырчы Къзагъыбыз буса –
Аналаны къыркъ тамуру –
Къыркъ жаны,
Эммекли отуз тогъузу –
Балаларын аямакъ учун,
Бириси –
Осалыкъгъа башын
Салгъангъа налат бермек учун, – деген

Неге десе тил – бырынгыдан тутуп халкъ барлыгъыны шагъатнама-сы! Тарихсиз адам – тарыкъсыз адам. Артдагъы йыллар ана тилге байлавлу оьтесиз тергев ва абур-сый арта деп эсиме геле. Ва амма, гъар замандай, толу кюйде артына чыкъмайгъанлыкъ мени ойлашдыра... айта-айта турмай бир-биревге таянып, инанып, кѣмеклешип иш гѣрме тюшежек! Шолай гъаракатлар башлангъаны да сююндюре, умутларыбызны узьме къоймай! Солтанмутну атындагъы фонд, Бурлият Ибрагимованы атындагъы фонд, сонг

да оьз гѣнгюллю гъаракатчылар арагъа чыкъды! Къумукъланы бютюн умуми диктантын оьтгердилер – гъарибизге оьтесиз сююнчлю гѣнгюллерибизни гѣтерген ва инамлыкъгъа шагъра ъл яягъан агъвалат болду!

Артын Аллагъ тюзелтсин, амин я Аллагъ!

Оьтгерилген байрамлардан гелген суратлар, ярышларда алдынлыкъ алгъанланы атларын сизге де таныш ѣтме сюебиз! Неге десе «Къарчыгъа» журнал сизинки!

УЛЛУБИЙАВУЛНУ МАКТАБЫНДАН

Юртну «Мелевше» деген яшлар бавундан бири-биринден артда къалмагъан кюйде алдынлы ерлеге ес болдулар. Мактабны охувчу яшлары да грамоталар булан сагъатлар, китаплар къазандылар. Ана тилге багъышлагъан ярышны мактабны башлапгъы класланы завучу Магъамматова Рабият Гъажиевна гъазирлеген ва оьтгер-

ген. Гъатта баласыны баласы да шиъру охуп савгъатлангъан.

Дѣргели юртну биринчи орта мактабыны башын тутгъан директору Рашия-Ханум Камаева да, оьзюню муаллимлери булан бирче юртда не иш не агъвалаттувулунабуса алдына чыгъып, гѣнгюн алып, тепе-тенг ортакъчылыкъ ѣте, гъар-бир масъалаланы

чечме де ону аслам кёмеги тие. Айрокъда журналлагъа, газетлеге язылывда буса йылдан-йыл озъ къошумун эте. Оьтесиз сабур ва саламат адам, къаны-жаны булан ишине де, намусгъа да байлангъан, халкъ арада абурусыйы артса тюгюл кемимей...

Бизин булай адамларыбыз да, олагъа ошагъан мактабларыбыз да муаллимлерибиз де аз тюгюл. Шогъар биз оьктембиз ва «Къарчыгъаны» сагъифалары сизден хабарлар гёзлей!

Шейит-Ханум Алишева

Беш йыллыкъ Абдулла Минатуллаев «Жанлы сёзню тамчылары» деген Бурлият Ибрагъимованы 90 йыллыгына багъышлангъан къумукъча шиърулар охуйгъан республика конкурса гъюрметлев грамота булан савгъатлангъан.

Абдулла Хасавюрт шагъардагъы «Солнышко» деген яшлар бавуна юрюй. Ол онда оьтгерилеген бары да шатлы байрамларда ортакъчылыкъ эте, ана тилинде къужурлу шиърулар охуй ва къумукъ бийивлени сындырып бийип бажара.

Дагъы да Абдулланы бирдагъы пагъмусу бар. Ол таза арап тилде Къуръан аятланы охуй, айланадагъылар булан таза къумукъча сёйлеп бажара. Гиччи Абдуллагъа савлукъ, оьмюр булан бирче гележекде конкурсланы алдынлысы болмакъны да ёрайбыз.

Чечеген ёммакълар

Айнутдин Мамаев

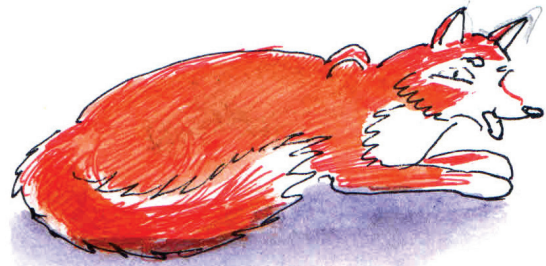
Къуйругъу сибирткидей,
Жан этден къарны толмас.
Гъилла десанг, озюнден
Гъиллачы жан да болмас.

Аркъасында, тонкъусу
Бою бар тав, таш йимик
Аягына тегенек
Гирсе йылай яш йимик.

Бурну итти биз йимик
Агъачлыкъда кеп яшай.
Балыкъ тюгюл, тек озю
Терекни хуртун ашай.

Сызгъырса, къоркъа дейлер,
Берю тюгюл – туюе де
Бу жан буса, сызгъырса,
Гёбюп турмагъа суюе.

Палхус юрюшлю,
Девдей къаркъара,
Къышда яш йимик
Бармагъын сора.

Дем-дегерек бети бар,
Гёзлери – эки минав,
Къонар ери къакъ терек
Аты не болма герек.

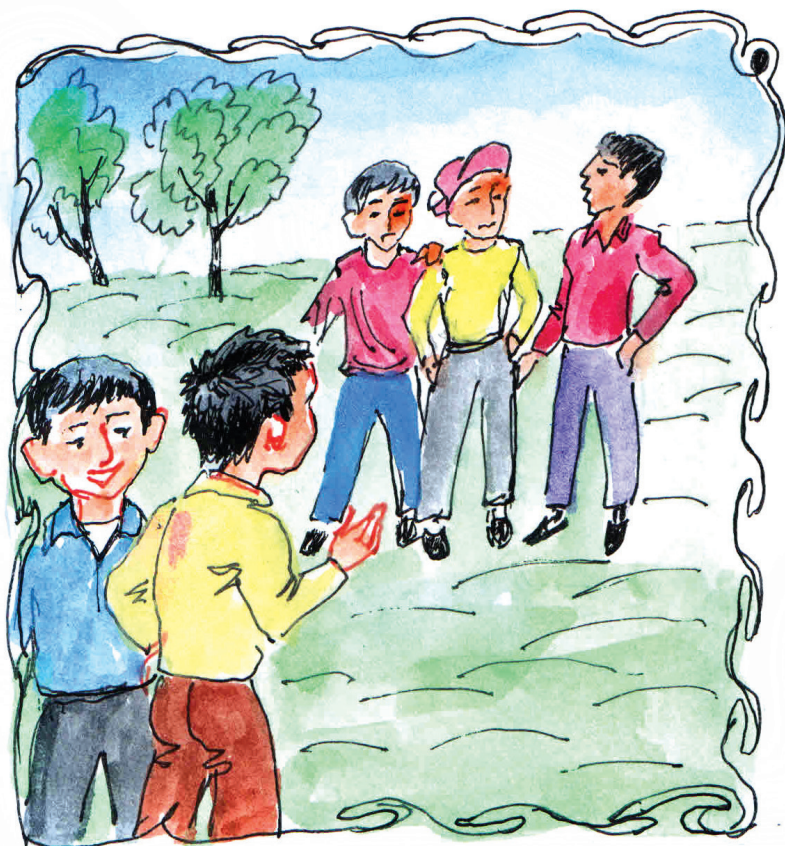

ЯШЛАНЫ ОЮНЛАРЫНДАН

Кызлар ва уланлар экиге бёлуне. Гьар бёлюкдегилер бир-бирине багъып эретуралар, бир-бирини кьолларын тутта. Бир бёлюкдеги яш айта:

**«Акъ терек, гёк терек!
Бизден сизге ким герек?»
Бириси бёлюкдеги яш айта:
«Акъ терек, гёк терек!
Сизден бизге Жаминат герек!»**

Аты айтылгъан яш чабып бириси бёлюкдеги яшланы кьолларыны арасындан чыкъма герек, кьолларын ачып. Эгер чыгъып болмаса, олагъа кьошула, болса – озыюню бёлюкюне геле. Бир бёлюкдеги яшлар битип бир кьалса, бириси бёлюкге артынъерли юрой туруп, ондан бир яш ала. Яшлар буса озылеге тиймесин деп артгъа тая. Сонг оюнну янгыдан башлай.

Соколёнок
ISSN0206 - 7943
Къарчыгъа

2/2022

март – апрель

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

Ш. Алишева (ред. выпуска)
П. Абдуллаева
А. Абдуллатипов
С. Мамаева

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталлибов

На обложке – Ибрагим Ибрагимов,
Заслуженный работник культуры Республики
Дагестан, заведующий Чиркатинским
краеведческим музеем.

Формат 60x84 1/8.

Бумага офсетная.

Уч. изд. л. 2,97.

Уч. печ. лист 3,26.

Выход в свет 18.04.2022 г.

Тираж 861 экз.

Заказ № 1206.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики Дагестан
«Редакция республиканских литературных
журналов «Соколёнок»
и «Литературный Дагестан»

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Кумыкский язык

Индекс: на год – 63339,

на полугодие – ПМ963.

Цена свободная.